

Dosya

Vedat Milor

TÜRKİYE'Yİ ANLAMAK İSTEYENE "UZAK" FILMİNİ ÖNERİRİM

Uzak bu coğrafyadaki sıkışmışlığımızı, yaşadığımız zorlukları, neden mutsuz bir toplum olduğumuzu ve kendi çıkmazlarımızı görmemizi sağlıyor.

İLLÜSTRASYON: ÇAĞRI ODABAŞI

Nurhak Kaya: Yerel olana sırt çevirmeden, bütün dünyayı anlayabilme kapasitesine sahip olan çok az sayıda insanımız var. Bu insanlar, yetkin oldukları alanlar itibarıyla de sınırları aşılıyorlar. **Nuri Bilge Ceylan**, Zülfü Livaneli, İlber Ortaylı, Zeki Demirkubuz, Orhan Pamuk, aklıma gelen ve kişisel olarak da tanıdığım örnekler. Bu anlamda sizin de evrensel olduğunuzu

zu düşünüyorum. Sinemaya olan derin ilginizi de bildiğim için, size bir başka evrensel insanımızı, **Nuri Bilge Ceylan**'ı ve sinemasını Türkiye üzerinden yorumlatmak istiyorum.

Vedat Milor: Sinemaya duyduğum ilginin köklerine inmem için, 12-13 yaşlarında izlediğim filmleri ve hissettik-

Dosya

lerimi hatırlamam gerekiyor. Yani yarım asır geri gitmeliyim. Beni etkileyen ilk filmi hatırlayamıyorum. Ortaokul yıllarımda Sıraselviler'deki *Sinematek1* çok iyi hatırlıyorum.. Yabancı filmler o zaman altyazılı da olmazdı ama yine de gider izlerdik. Roman Polanski'nin *Sudaki Bıçak*'ını orada izlemiştim mesela. Diyalogları anlamıyorduk ama kurguya hâkim oluyorduk. Sinema her şeyden önce görsel bir sanattır. Filmde ne konuşulduğunu anlamasanız bile hayal gücünüzü çalıştırması, dünyanıza bir şey katması lazım. Bunu da en çok *Sinematek*'te, yabancı dil bilmeden izlediğim altyazısız filmler aracılığıyla farkına varmıştım.

Diyaloglarına tamamen yabancı olduğum bir eser, ne ilginçtir ki üzerimde derin izler bırakabiliyordu. **Nuri Bilge Ceylan** da bunu çok iyi yapan, özel bir isim. Bu özelliği onu sinemanın dâhileriyle kıyaslayabilmemize neden oluyor. Çıraklık döneminde çektiği *Koza*, *Kasaba*, *Mayıs Sıkıntısı* filmlerini izlerken, Türkçe bilmeseniz bile doyurucu ve evrensel ulaşan bir tatmin duygusuyla doluyorsunuz. Algılama gücü yüksek biri, Türk tarihini ve dilini bilmesi bile **Nuri Bilge Ceylan**'ın filmlerinden çok güzel sonuçlar çıkarabilir. Hayata bakışına yeni bir boyut katabilir. Bize ait konulardan başlayarak evrensel ulaşabilir, çünkü filmlerinin görsel tarafı ve hissettirdikleri çok güçlü. Oyunculardan da oynamalarını değil rolü yaşamalarını istiyor. Böyle bir yönetmenle çalışmak kolay olmasa gerek.

Nurhak Kaya: Geçmişte sinemacı olmak istediğinizi biliyorum.

Vedat Milor: Hâlâ daha "Keşke ekonomi ve sosyoloji okuyacağıma sinema okusaydım" dediğim oluyor. Fakat görsel olarak hiçbir zaman güçlü olmadım. Ne fotoğraf çekebilirim ne de resim yapabiliyim. Bu anlamda sinemada önemli olanın görsellik olduğunu düşünüyorum. O zamanlar henüz yurtdışına çıkmamıştım. Yeni yeni kitap okumaya başlamıştım ama izlediğim filmler bana yepyeni dünyalar açtı. *Sinematek*'te izlediğim filmlerden ansiklopedik bilgi edinmedim belki ama izlediğim Rus klasiklerinden, Polonya ve Yeni Dalga filmlerinden insanların hayata nasıl baktığını, nasıl düşündüğünü, evrensel temaları öğrendim.

Nurhak Kaya: William Faulkner'in "Hakkı verilen yerellik evrenselleşebilir" düşüncesini çok önemsiyorum. Bu düşünceden hareketle, sizin gastronomiye bakışınızla, **Nuri Bilge Ceylan**'ın sinemaya bakışını birbirine yakın görüyorum. Buna katılır mısınız?

Vedat Milor: Nuri Bilge'nin bunu yaptığına tamamen katılıyorum. Kendi adıma ise bu söylediklerinize yalnızca teşekkür edebilirim çünkü insanın kendisi hakkında konuşması çok zor. Yöreselden çıkıp evrensel ulaşmak gibi bilinçli bir çabam olmadı. Ulaşıp ulaşmadığımı da bilemiyorum. Arada dil bariyeri olsa bile çok kolay ilişki kurabilen bir yapım var. Dünyanın neresinde olursam olayım Türk olduğumu söylüyorum. Yemek kültürümüzü anlatıyorum. Farklı olana dair büyük bir merak taşıyor, çok soru soruyorum. 1979 - 2005 yılları arasında, yurtdışında yaşadığım için Türkiye'ye çok az geldim. 2005'te uluslararası ilişkiler dersi vermek için Koç Üniversitesi'ne başlamıştım. Yurtdışındayken farklı

alanlarda çok sorular sordum. Soru sorduğunda insanlarla daha da yakınlaştığımı gördüm. Türkiye'de ise aynı merakı taşıyıp soru sorduğumda "Çattık belaya. Ne kadar çok soru soruyor" gibi negatif bir his ve tepkiyle karşılaşıyorum. Bizde soru sormak "Yaptığımı beğenmedi" gibi algılanıyor. Otoriteyi zedeleme çabası sanılıyor. Zamanla insanlarımızın yerel olanı ve kendi değerimizin nerede yattığını bilmediğinin farkına vardım. Cüvencesizlik duygusu da çok güçlü bir etmendi. Bu yüzden Türkiye'de Batı'dan gelen en bayağı şey bile tartışmasız kabul görüyor. Fikir alanlarında, giyimde, kuşamda her şey moda haline geliyor. Bu xenofobik ve ilkel bir şekilde oluyor. Türkiye toplumu dönüşüm içinde olan bir toplum. **Nuri Bilge'nin** *Uzak* filmi bu konuyu çok iyi anlatır: Yabancılaşma içindeki Mahmut adlı bir aydın, eski değerlerin işe yaramadığının farkında, bu uğurda kendi köylüsünü küçümseyebiliyor ama özgüveni de yok. Ve en acısı da küçümsediği değer ve kişiler yerine yeni hiçbir şey koyamamış.

Nurhak Kaya: Yine *Uzak* filminde, fare metaforuyla bu bahsettiğiniz ayrımın çok güzel anlatıldığını düşünürüm: Filmin baş karakteri, aydın olarak tanımladığımız Mahmut, film boyunca

yakalamaya çalıştığı fareyi, bant tuzağına yapışmış halde bulur ve tuzakta can çekişen fareyi atmak için sabah kapıcıyı çağıracağını söyler. Taşralı Yusuf, farenin daha fazla acı çekmesine dayanamaz ve hayvanı poşete koyup sokaktaki çöpe atar. Çöpün etrafını kediler sarınca da, farenin hâlâ yaşadığını bildiği için poşeti duvara vurarak hayvanı öldürme yolunu seçer. Tüm bunlar olurken Mahmut her şeyi pencereden izlemektedir. Şehirli insanın gündelik hayat karşısındaki acizliğine dair muhteşem bir gözlem: baş edilmesini güç gördüğü her şeye karşı bir sırt çevirme ve topyekün duyarsızlık...

Vedat Milor: Ne tesadüftür ki filmi izledikten bir süre sonra Türkiye'ye gelmiştim ve evde fare çıkmıştı. Eşim Linda da ne yapacağını bilememiş. Erkek olarak bu tip durumlarda ne kadar zaruri olduğum ortaya çıkmıştı. Çünkü fareye ne yapacağını konusunda benim aktif olmam gerekirdi. Farenin nasıl yakalandığını hiç anlatmayayım. Çünkü hikâye çok grotesk şekilde devam ediyor. Ama filmi izledikten sonra benzer bir olayın başımıza gelmesi, gerçekten de ilginçti. Batı'da yaşayan düzgün insanlar empati yapma, başka kültürlere açık olma, insanlığın kaderinin ortak çizildiğinin farkında olma konusunda bizden daha gelişmiş durumdadır. Dünyadaki en önemli iki sorun göçün getirdiği yoksulluk ve iklim değişikliği. Çözüm ise ulus devlet düzeyinde mümkün değil. **Nuri Bilge'nin** çok iyi yakaladığı sıkışmışlık, özgüven eksikliği ve kimlik arayışını beraberinde geliyor. Siz geçtiğimiz günlerde "İnsanın kimliğini inşası, giderek beğeni değil aşığılaşma dürtüsü üzerinden kuruluyor" diye bir tweet atmıştınız. Bu gözleminiz ilgimi çekti, hatta İngilizceye çevirip eşim Linda'ya da aktardım. Batı'da insanlar başkalarını tanımlarken, tanımlarını genellikle olumluluk üzerinden zevk ve estetiğe yöneltir: "Ludwig van Beethoven sever, Orhan Pamuk okur" vs. Bizdeyse alışveriş listesi gibi, "Şundan nefret eder, bunu karalar" gibi açıklamalar yapılıyor. Bu durumu oldukça dramatik buluyorum.

Nurhak Kaya: Övmek, nedenselliği beraberinde getirdiği

KENDİ ÜLKEMİN
DEĞERİNİ, GÜZEL
ŞEYLERİN FARKINDA
OLAN MUSEVİ ASILLI
GÜNEY AFRİKALI
BİR ARKADAŞIMDAN
ÖĞRENDİM.

Dosya

için övgüyü açıklamak belli belli bir estetik düzey gerektiriyor. Yermeye başladığınızda hiçbir şey söylemenize gerek kalmıyor. Biz bu şekilde değerli olan her şeye saldırmaya başladık. Değerli olan her şeye saldırdıkça da yükseleceğimizi sanıyor, yanılıyorz.

Vedat Milor: Irak işgalinden sonra inanılmaz bir talan olmuştu. Burada da ona benzer soyut bir talan gerçekleşiyor. "Orhan Pamuk büyük bir yazardır" diye tweet atsam, "Vatan haini" diyerek saldırmaya başlarlar. Bizde inanılmaz bir hayal ürünü endüstrisi var. Normal bir kek göstersem "Vedat Milor, bu size hiç yakışmadı!" diyorlar, hatta iş hakaret boyutuna bile varabiliyor.

Nurhak Kaya: Yönetmen bir arkadaşına bir Twitter kullanıcısı mesajla ağır bir küfür yazmış, muhtemelen görülme-yeceğini düşünerek. Arkadaşım ise çocuğa "Sen söylediğin sözün ağırlığının farkında mısın? İnsanlar sokaklarda bu sözler yüzünden birbirlerini öldürüyorlar" diye bir cevap yazmış. Çocuk da, "Abi ben onu seni övmek için yazmışım. O kadar iyi film yapmışsın ki o küfrü etmek zorunda hissettim" demiş. Dikkat çekmek için en galiz küfrü savurabilecek hale geliyoruz. Tek isteğimiz muhatap alınmak. Muhatap alındığımızda ise yerin dibine giriyor, ya özür diliyor ya da bizi muhatap alan karşısında köleleştiriyoruz.

Vedat Milor: Diktatörlükle yönetilen, ifade özgürlüğünün olmadığı ülkelerdeki insanlar her mecrada dikkate alınmaya çabalyor. Bunun siyasi özgürlükle ve aile yapısıyla ilgisi var. İnsanlar ailelerinde aşırı domine ediliyor. Dinin de bununla ilgisi var. Tevrat hakkında hiçbir şey bilmiyorum ama dikkatimi çeken bir şey oldu. Stanford Üniversitesi'nde hukuk okurken öğrenciler arasında çokça dindar Yahudi vardı. Onlara karşı önyargılıydım, çünkü Türkiye'de dogmatik öğrenciler çok başarılı olamıyordu. Yaptıkları tartışmalara şahit oldukça ön yargım yok oldu. Vergi hukuku soyut ve manipülasyona çok açıktır. Dili nasıl kullanacağınız çok önemlidir. Yahudilerin aralarında yaptığı dini tartışmalar vergi hukukunda akıl yürütmede işe yarıyordu. Bizdeyse "Sus ulan! O öyle, bu böyle" deniyor. Bizdeki yetiştirme sistemi, kültür ve dinin toplum üzerindeki işleyiş yapısı, konuşamamaya, örgütlenememeye sebep oluyor. Bu şekilde yetişen insanların böyle olmaması anormal olur. Bazı konuları tartışmak bile çok zor. Sorgulamaya ve analitik bir kafa yapısına açık olmak gerekiyor. Evrensele ulaşmak için sorgulama kabiliyetine sahip olmak ve tabuların üzerine gitmek gerekiyor. Türkiye'deki çocuklara doğuştan empoze edilen bir inanç ve politik baskı var. Aksi halde tokadı yiyorlar ve içeri atılıyorlar, toplum dışına itilip aforoz ediliyorlar. Bu normal değil. Roma'da Borghese Gallery'ye gittim. Gian Lorenzo Bernini'nin eserlerine bakarken 24-25 yaşında o eserleri nasıl yaptığını hayretle ve hayranlıkla izledim, biz ise hala neler tartışıyoruz...

Nurhak Kaya: Geçenlerde de Johann Sebastian Bach'ın doğum günüyü. Onun hayatını okurken çok şaşırmıştım. Sanki birkaç insanın yaşayabileceği bir hayatı tek bedende toplamıştı.

Vedat Milor: Öyle konularla uğraşıyoruz ki, insanlar bunları yedi yüz sene önce çözmüş. Kızım lise üçe gidiyor. Uluslararası diploma veren bir okulda okuduğu için tez hazırlıyorlar. Konu için fikrimi almak istedi: "Transition from Communism to Capitalism" konusunu önerdim. Okumaya başladı ama zor oldu. Biraz iktisat bilmek gerekiyor. Konu kendisini pek sarmadı. Tudor İngilteresi hakkında yazmaya

karar verdi. Ben de onunla birlikte okumaya başladım. Tudorlar zamanında, yazılmamış kurallar var. Sivil direnişe izin veriyorlar. Çünkü bu direniş onlara neyin yanlış gittiğini gösteriyor. Protestoya, farklı fikirlere destek olup şiddet uygulamadan gerekli tedbirleri alıyorlarmış. Kan dökmek yerine reform yapıyorlarmış. Bir de Osmanlı'ya bakın. Ne kadar da merkezizetçi... On beşinci, on altıncı yüzyıllarda, biz bu kadar merkezizetçiyken, onlar bu sistemi nasıl kurabilmiş merak ediyorum. Son günlerde bunun cevabını arıyorum.

Nurhak Kaya: Nuri Bilge Ceylan'ın "Bizde mütevazılık hiçbir zaman gerçek bir üst değer olmamıştır. Bir ortamda mütevazı olmaya kalkarsanız saygı azalmaya başlar" diye bir gözlemi var...

Vedat Milor: Bu gözleme katılmakla birlikte, ülkemizde bu tip değerlerin henüz oturmadığını düşünüyorum. Bu topraklarda, insanları birleştirecek ortak bir dil oluşmadı. Küçük yöresel değerler var. Değerler devamlı hayat tarafından sorgulanıyor ve o değerler hayatı idare etmeye yetmiyor. İnsanların temelli kafası karışıyor. Türkiye'de hızlı bir sosyal değişim var. Muazzam bir belirsizlik içinde yaşıyoruz. Herkesin hayatında her an her şey değişebiliyor. Oturmamış değerlerden dolayı yarı aydın diğerlerini suçluyor ama kendisi de aydınlığı oturtmamış durumda. Kızım Ceylan, geçen sene okulda Napoleon Bonaparte'i işliyordu. Skeç gibi bir şey yaptılar. Ceylan Napoleon'un diktatör olduğunu düşündü. Bakış açımız günümüz değerleriyle birleşince herkesi cinsiyetçi ve ırkçı bulabilirsiniz. Aristoteles ve Platon da buna dahil. Üç yüz sene sonra bize bakanlar da bizi aptal ve cahil bulabilir. Bu yüzden, yaşananları yaşadığı zamanla birlikte yorumlamak durumundayız.

Nurhak Kaya: Bu söyledikleriniz *Kış Uykusu*'ndaki Aydın karakterini de anlatıyor gibi. Nuri Bilge Ceylan sinemasıyla ilk ne zaman tanıştınız?

Vedat Milor: 2001 yılında olması lazım. *Koza* ya da *Kasaba*'yı Atlanta'da izlemiştim. Musevi asıllı Güney Afrikalı aydın bir arkadaşımız festivalde Nuri Bilge'yi izlemiş ve çok etkilenmiş. O söyleyince benim de dikkatimi çekmişti. Kendi ülkemizin değerini, güzel şeylerin farkında olan Musevi asıllı Güney Afrikalı bir arkadaşımın öğrenmek ilginç bir deneyimdi.

Nurhak Kaya: Heyecan duyduunuz mu?

Vedat Milor: Hem de nasıl! Çok etkilenmiştim.

Nurhak Kaya: Ayrı tuttuğunuz, size diğer filmlerine kıyasla özel hissettiren bir Nuri Bilge Ceylan filmi var mı?

Vedat Milor: Zor bir soru. Nuri Bilge tutarlı bir yönetmen. İlk filmleri daha görsel ağırlığı olan eserlerdi ve durağandı. Daha sonraki filmlerinde de görsellik ön plandaydı ama aksiyon daha çok ortaya çıktı. *Bir Zamanlar Anadolu'da*'yla *Uzak*'ı ya da *Mayıs Sıkıntısı*'ni kıyaslamak çok zor. Kıyas gerektirmeyecek bir sinematografik tutarlılık var. Dingin ve zaman dışı bir yönetmen. *Mayıs Sıkıntısı*'nda ağaç kesilme sahnesinde bürokratik küçük engeller hikayesini çok severim. Ama biri bana "Türkiye'yi anlamam için hangi Nuri Bilge filmi izlemeliyim?" diye sorsa *Uzak*'ı izlemesini öneririm. En iyi olduğu için değil ama bu coğrafyadaki sıkışmışlığımızı, yaşadığımız zorlukları, neden mutsuz bir toplum olduğumuzu, ilişkilerimizde haz almayı arzulamak yerine niçin başka insanların yaptığı birçok şeyin bize battığını ve kendi çıkmazlarımızı görmemizi sağlıyor.